

# Raziskovanje bralnih navad in bralne kulture slovenskih knjižničarjev: metodološka izhodišča

## Researching reading habits and reading culture of Slovenian librarians: methodological issues

Sabina Fras Popović<sup>1</sup>, Polona Vilar<sup>2</sup> in Petra Javrh<sup>3</sup>

**IZVLEČEK:** Prispevek opisuje metodologijo raziskave bralnih navad in bralne kulture strokovnih in vodstvenih delavcev v slovenskih knjižnicah, ki je sicer del širše raziskave v projektu Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah. Gre torej za proučevanje vseh strokovnjakov, ki so vključeni in imajo vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo, ter študentov za te poklice. Raziskava uporablja mešano metodologijo: anketo in fokusno skupino. Ker raziskava še poteka, so v tem prispevku opisani predvsem metodologija prvega dela, ankete (instrumenta, vzorčenje) in nekateri izzivi ob tem, zlasti vezani na neobstoječe podatke o populaciji slovenskih knjižničarjev in vodstev knjižnic, ter osnovne ugotovitve. Metoda fokusne skupine je še v pripravi in so zato podana le njena osnovna izhodišča.

**KLJUČNE BESEDE:** metodologija, bralne navade, knjižničarji, vodstvo knjižnic, Slovenija

**ABSTRACT:** The paper describes the methodology of a study of reading habits and reading culture of librarians and library management in Slovenian libraries, which is a part of a broader survey in the project Reading role models: reading habits of professional staff in kindergartens, schools and faculties and public libraries – i.e. a study of all professionals involved in and influencing reading literacy and reading culture, as well as of students for these professions. The survey uses mixed methodology: a survey and a focus group. As this research is still ongoing, this paper primarily describes the methodology of the first part, survey (instruments, sampling), some of the challenges, especially related to the non-existent data on the population of Slovenian librarians and library management, and basic findings. The focus group method is still under development and therefore only its basic starting points are given.

**KEYWORDS:** methodology, reading habits, librarians, library management, Slovenia

## 1 Uvod

Raziskovanje branja ni tako pogosto, kot bi si morda predstavljali. Na ta odnos do raziskovanja zgodovine branja in branja kot procesa opozarjata Phillips in Kovač (2023). Poudarita dvoje: po eni strani je branje dejavnost z malo snovnimi sledmi, po drugi strani je branje dejavnost, za katero ni bilo posebnega raziskovalnega interesa. Na ta dva poudarka navežeta tudi dejstvo, da so bile prve raziskave, ki so se ukvarjale z branjem, predvsem takšne, ki so bile običajno v povezavi z »bralnimi substrati« (prav tam, str. 63) in kognitivnim procesom branja; torej, raziskovalo se je, kako se je branje razvijalo in spreminjalo.

<sup>1</sup> Doc. dr. Sabina Fras Popović, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo FF UL, Slovenija, [sabina.fraspopovic@ff.uni-lj.si](mailto:sabina.fraspopovic@ff.uni-lj.si).

<sup>2</sup> Korespondenčna avtorica: prof. dr. Polona Vilar, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo FF UL, Slovenija, [polona.vilar@ff.uni-lj.si](mailto:polona.vilar@ff.uni-lj.si).

<sup>3</sup> Doc. dr. Petra Javrh, Andragoški center Slovenije, Slovenija, [petra.javrh@acs.si](mailto:petra.javrh@acs.si).

Sodobne raziskave, ki v središče raziskovalnega zanimanja postavijo branje, lahko razdelimo v dve skupini. V prvo spadajo tiste, v katerih spoznavamo bralne navade in odnos do branja splošne, praviloma odrasle populacije neke države. Ena najpomembnejših tovrstnih longitudinalnih raziskav je prav slovenska nacionalna raziskava, ki jo poznamo pod imenom Knjiga in bralci, saj se periodično izvaja že od leta 1973, ko se je tega raziskovalnega področja prvi resneje lotil Gregor Kocijan (Rupar et al., 2019); do zdaj se je izvedla sedemkrat. V drugo skupino lahko razvrščamo tiste raziskave, ki so usmerjene v posamezne starostne ciljne skupine z namenom ugotavljanja ravni obvladanja določenih bralnih zmožnosti. Takšne raziskave so praviloma mednarodne in ponujajo primerjavo med državami ter pogosto služijo kot izhodišče za pripravo določenih sistemskih ukrepov na posameznem področju. Primeri takšnih raziskav so PISA, PIRLS in PIAAC<sup>4</sup>. Pri omenjenih raziskavah so v središču raziskovalnega zanimanja otroci, mladostniki in odrasli ter raziskovanje njihovih bralnih kompetenc. To so mednarodne, uveljavljene raziskave, ki vključujejo tudi slovenske otroke (npr. PIRLS), mladostnike (npr. PISA) in odrasle (npr. PIAAC). Gre za odmevne raziskave v različnih okoljih (npr. akademsko, politično, splošno družbeno, medijsko okolje), ki se usmerjajo v določene ciljne skupine prebivalcev (npr. otroci, mladostniki, odrasli) brez strokovne ali kakšne drugačne diferenciacije.

Redko so v središču raziskovalnega problema strokovnjaki, določeni profili, ki se z branjem profesionalno ukvarjajo. Raziskovanje bralnih navad in bralne kulture, kar je opredeljeno kot pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje (Nacionalna, 2020, str. 10), pri strokovnem kadru tudi ni pogosto raziskovalno področje v mednarodnem in slovenskem prostoru. Pri pregledu raziskav, izvedenih v zadnjih treh desetletjih, na mednarodnem nivoju nismo zasledili raziskave, ki bi se ukvarjala s knjižničarji in njihovimi bralnimi navadami ali njihovim odnosom do branja. Našli smo nekaj raziskav, ki v središče postavljajo področje informacijske pismenosti in odnos knjižničarjev do tega področja (npr. Bratuša et al., 2006; Repinc, 2016; Vidmar, 2017; Merga, 2020), precej raziskav je vezanih na aktivnosti knjižničarjev za spodbujanje branja pri mladih (npr. Bucik, 2006; Fras Popović, 2021b; Fras Popović, 2022), nekaj pa je raziskav, ki se ukvarjajo s sodelovanjem med pedagoškimi delavci (vzgojitelji, učitelji) in knjižničarji (npr. Novak Zabukovec, Vilar in Fekonja, 2016; Počivavšek, 2024).

Podobno situacijo lahko prepoznamo na nacionalnem nivoju. Bralne navade strokovnih delavcev v slovenskih knjižnicah so slabo poznane. Izvedenih je bilo le nekaj parcialnih raziskav, ki se preučevanja bralnih navad strokovnih knjižničnih delavcev niso lotile celostno, temveč so se osredotočile predvsem na branje leposlovja (Frelj, 1999) ali na branje strokovnega gradiva (Kanič, 2010; Kanič, 2017). To področje je v Sloveniji torej precej neraziskano, saj doslej ni bilo izvedenih sistematičnih in ciljnih raziskav, tako da posledično nimamo sistematičnega vpogleda v bralne navade strokovnih delavcev v slovenskih knjižnicah kot enega od elementov strokovnega razvoja in vseživljenjskega izobraževanja.

V Sloveniji sicer so bile izvedene raziskave razumevanja in vpliva strokovnih knjižničnih delavcev na bralno kulturo in bralno pismenost (Vilar, 2017; Vilar in Zabukovec, 2022). Prispevki o strokovni samopodobi knjižničarjev (Fras Popović, 2021a; Fras Popović in Vilar,

---

<sup>4</sup> PISA (mednarodna raziskava o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti 15-letnikov), PIAAC (mednarodna raziskava bralnih spretnosti odraslih), PIRLS (mednarodna raziskava bralne pismenosti učenk in učencev konec 4. razreda – povprečna starost približno 10 let).

2022a) ugotavljajo, da strokovni dogodki pomembno vplivajo na razumevanje osebne vloge posameznika in njegov prispevek pri oblikovanju posameznikovega odnosa do branja. Raziskave splošne populacije tudi kažejo, da opazen delež splošne javnosti meni, da splošne knjižnice pomembno prispevajo k razvijanju bralne kulture in dvigovanju izobrazbene ravni v skupnosti (Javnomnenjska, 2011; Raziskava, 2020), poleg tega tudi zaznava knjižnice kot zelo koristne, pravzaprav nujne za razvoj posameznika in družbe ter bistvene za dvig pismenosti in bralne kulture (Ambrožič, 2016).

Zaznano praznino poskušamo zapolniti s tu opisano raziskavo bralnih navad in bralne kulture strokovnih in vodstvenih delavcev v slovenskih knjižnicah; le-ta je sicer del širše raziskave vseh strokovnjakov, ki so vključeni in imajo vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo, ter študentov za te poklice.<sup>5</sup> Bralne navade v kontekstu spoznavanja odnosa knjižničarjev in vodij knjižnic do branja razumemo kot redno branje leposlovnega in neleposlovnega gradiva različnih vrst, najprej za osebni namen, hkrati pa tudi za namen profesionalnega delovanja. Pri tem pojem navada opredeljujemo kot »izbiro, ki jo vsak od nas enkrat opravi zavestno, potem pa dejanja ponavlja (nekatera dejanja tudi vsak dan), ne da bi o njih še kaj razmišljal« (Duhigg, 2015, str. 17). Ko se o teh navadah nehamo odločati vsakič znova, postane takšno vedenje samodejno. Koncept navad vežemo na branje kot izbiro preživljanja prostega časa (osebni namen) in metodo kakovostno opravljenega dela (profesionalni namen).

Glede na vsebinsko posebnost raziskave smo se pri njenem načrtovanju srečali tudi z določeno mero metodološke praznine. Naslanjali smo se na metodološke rešitve pri raziskovanju bralnih navad otrok, mladih in odraslih ter merjenju interesa, kompetentnosti in pomembnosti branja pri odraslih ne glede na specifično poklicno skupino, določene rešitve pa smo iskali tudi na osnovi kombinacije različnih obstoječih metodoloških pristopov drugih raziskav branja. Ta članek prinaša vpogled v metodologijo te raziskave.

## 2 Raziskovalna metodologija

V okviru ciljnega raziskovalnega projekta »Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah« (CRP V5-2361) je bila metodologija dogovorjena za celoten projekt, torej za vse ciljne skupine, pri katerih smo želeli dobiti vpogled v njihove bralne navade in namene branja ter prepoznati vlogo delovnega okolja. Za pridobivanje celovitega vpogleda v bralne navade in namene branja strokovnih delavcev v splošnih, visokošolskih in šolskih knjižnicah ter vodstvenih delavcev v splošnih in visokošolskih knjižnicah (Haramija et al., 2025) smo se odločili za uporabo mešane metodologije, natančneje za dve raziskovalni metodi: anketo in fokusno skupino.

Prva raziskovalna metoda je bila torej anketa, druga pa fokusna skupina, pripravljena po izhodiščih, pridobljenih iz literature, prakse in rezultatov ankete, izvedena pa po analizi rezultatov ankete. Za pripravo ankete smo uporabili izhodišča iz literature in različnih dotedanjih raziskav (npr. raziskava o bralnih navadah splošne odrasle populacije v Sloveniji (Gerčar, Kovač, Blatnik in Rugelj; 2024); raziskava o bralnih navadah študentov (Kovač, Kovač Šebart, Vidmar in Mažgon, 2020); raziskava o poslušnosti podkastov (Fras Popović in Vilar, 2022b; Vilar in Fras Popović, 2022). Ker raziskava še poteka, v tem prispevku predvsem

---

<sup>5</sup> Raziskava je del ciljnega raziskovalnega projekta CRP V5-2361 *Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah*; spada v okvir raziskovalnega programa št. P5-0361 (Modeliranje bibliografskih informacijskih sistemov), kot je opisano v zahvali.

opisujemo metodologijo njenega prvega dela, tj. anketo. Prednosti in slabosti ankete kot metode zbiranja podatkov so razložene v različnih strokovnih in znanstvenih delih (npr. Lamut in Macur, 2012; Šauperl, 2008). V našem primeru smo anketo izbrali zaradi lažjega dostopa do specifične populacije, lažjega načina obdelave podatkov, možnosti večjega dosega in ekonomičnosti. Anketa je bila spletna, izvedena z orodjem 1KA.

### 3 Opis instrumenta

Pripravili smo dva vprašalnika: za strokovne knjižnične delavce in za vodstvene delavce knjižnic. Izdelana sta bila s spletnim orodjem 1KA. Vsak vprašalnik je imel dva dela (splošni in specifični del) in vsak od njiju je bil sestavljen iz dveh sklopov; skupaj je torej obsegal štiri sklope (tabeli 1 in 2). Na začetku vprašalnikov je bila izjava o strinjanju s sodelovanjem v raziskavi, sledil je sklop sociodemografskih vprašanj.

Pri **strokovnih delavcih v knjižnici** so nas zanimali naslednji sociodemografski podatki:

- spol,
- starost (odprto vprašanje),
- regija, v kateri so zaposleni,
- število let delovne dobe na področju knjižničarstva (odprto vprašanje).

Pri **vodstvenih delavcih v knjižnici** so nas zanimali naslednji sociodemografski podatki:

- spol,
- starost (odprto vprašanje),
- regija, v kateri je institucija, ki jo vodijo,
- število let delovne dobe na področju knjižničarstva (odprto vprašanje),
- število let delovne dobe na delovnem mestu vodje na področju knjižnične dejavnosti (odprto vprašanje).

Pri sociodemografskih podatkih smo izbrali tiste spremenljivke, ki so omogočale primerjavo s preostalimi ciljnim skupinami v skupnem projektu, hkrati pa so izbrane spremenljivke tiste, ki omogočajo primerjavo z javno dostopnimi podatki o profilu strokovnega in vodstvenega delavca v knjižničarstvu.

Priprava anketnih vprašalnikov je intenzivno potekala med januarjem in marcem 2024. Pri pripravi anketnih vprašalnikov, kjer so vzporedno nastajali vprašalniki za celoten projekt, smo sklope in vprašanja prilagajali posebnostim knjižničnega prostora in stroke (npr. za delavce v VIZ je bilo vprašanje o obisku knjižnic z namenom pridobivanja gradiva, kar smo pri delavcih v knjižnicah ustrezno prilagodili, prilagajali smo tudi vprašanja glede na tip delovne organizacije). Zaradi omogočanja primerjav smo uporabili tudi primere vprašanj iz drugih podobnih raziskav (npr. nacionalna raziskava Knjiga in bralci (2019), raziskava o bralnih navadah študentov (npr. Kovač, Kovač Šebart, Vidmar in Mažgon, 2020), poslušanje podcastov (npr. Fras Popović in Vilar, 2022b, Vilar in Fras Popović, 2022). V fazi priprave osnutkov vprašalnikov smo za ta del raziskave, ki jo tu opisujemo, pregledali 6 osnutkov: splošni del, odrasli (2 verziji), knjižničarstvo (2 verziji), vodstveni delavci (1 verzija). Pred oblikovanjem končne verzije vprašalnika je obstajalo 30 različnih verzij popravkov in dopolnitev za tri ciljne skupine: vodstvene delavce v knjižnicah, strokovne delavce v knjižnicah in študente bibliotekarstva (ki jih tu ne opisujemo).

Pri usklajevanju vsebine vprašalnikov smo ohranili vsa vprašanja, ki omogočajo primerljivost s pedagoškimi profili, dodali ali preoblikovali pa smo posamezna vprašanja glede na posebnosti profilov strokovnih in vodstvenih delavcev v knjižnicah ter študentov bibliotekarstva. Vprašalniki za specifično okolje knjižničnega prostora s prilagoditvami izhajajo iz vprašalnika za učitelje, ki je bil v skupnem ciljnem raziskovalnem projektu postavljen kot izhodiščni vprašalnik za vse ciljne skupine (predstavljeno v Haramija et al., 2025)). Obseg vprašalnikov za knjižnični del je bil nekoliko manjši, saj smo želeli zajeti raziskovane tematike, ob tem pa respondentov ne preobremeniti. Pri vprašalnikih za strokovne delavce v knjižnicah v tej fazi nismo ugotovili bistvenih odstopanj od števila vprašanj v vprašalnikih, namenjenih pedagoškemu profilu. Izjema je bilo odstopanje pri vprašalniku za vodstvene delavce knjižnic, kajti vodstveni delavci knjižnic so odgovorni za poslovno in strokovno vodenje knjižnic (v Sloveniji imamo le en primer, kjer ima knjižnica pomočnika za strokovno delo), zato je za to, kakšno usmeritev ima inštitucija glede izvajanja programov knjižnične dejavnosti, pomemben tako osebni odnos do branja kot odnos, povezan s funkcijo, ki jo ima respondent. Zato smo poleg vprašanj, povezanih z vodenjem knjižnice in z delovnim okoljem, dodali sklop vprašanj o respondentovih bralnih navadah in njegovem odnosu do branja.

### 3.1 Vprašalnik za strokovne delavce v knjižnicah

V prvem sklopu **splošnega dela vprašalnika za strokovne knjižnične delavce** (vprašalnik je shematsko prikazan v tabeli 1) smo ugotavljali naslednje **vidike bralnih navad**:

- *pogostost branja*: v prostem času v primerjavi z drugimi aktivnostmi, glede na namen – delo/razvedrilo/novice/profesionalni razvoj/osebni razvoj, v tujem jeziku in glede na vrsto bralnega gradiva ter nosilec (tiskano/digitalno/zvočno/podkasti);
- *dolžino branja* za užitek v prostem času;
- *število* prebranih knjig: vseh na mesec, e-knjig na mesec, vseh knjig v slovenskem jeziku na leto in vseh knjig v tujem jeziku na leto;
- *način pridobivanja* bralnega gradiva.

Drugi sklop splošnega dela vprašalnika je pri strokovnih delavcih v knjižnicah ugotavljal **dejavnike bralne kulture in bralne pismenosti**, in sicer:

- *spoznavne*: znanje o branju in bralni motivaciji (kje so pridobili ta znanja, koliko izobraževanj s tega področja imajo, kakšna je bila dolžina teh izobraževanj, ali so sodelovali v raziskovalnih projektih/programih s področja branja in bralne motivacije ter kakšna je njihova ocena zadostnosti teh znanj za njihovo delo);
- *okoljske*: materialni viri (število vseh tiskanih knjig doma, število strokovnih knjig doma), predhodne izkušnje (kako pogosto so jim drugi brali, čustvene izkušnje z branjem v osnovni in srednji šoli, vpliv drugih na njihovo branje) in zaznana bralna kultura na delovnem mestu;
- *motivacijske*: interes, bralna kompetentnost in pomembnost branja.

V prvem sklopu **specifičnega dela vprašalnika** smo ugotavljali naslednje **elemente delovnega okolja**:

- velikost kraja in vrsto knjižnice;
- značilnosti bralne kulture na delovnem mestu (v prvem delu smo pri okoljskih dejavnikih ugotavljali, ali je bralna kultura na delovnem mestu zaznana; tukaj smo ugotavljali njene

značilnosti): čas za branje na delovnem mestu, samoocena bralne kulture na delovnem mestu;

- pogostost in vrste bralnih aktivnosti pri njihovem delu: kako pogosto glasno berejo svojim uporabnikom, kako pogosto sodelujejo s strokovnimi delavci na področju, kako pogosto uporabljajo različne načine za spodbujanje branja.

V drugem sklopu specifičnega dela vprašalnika smo ugotavljali **primere dobrih praks**, in sicer osebne pozitivne izkušnje, sodelovanje z drugimi institucijami in sodelovanje z učitelji.

*Tabela 1: Shematski prikaz anketnega vprašalnika za strokovne delavce v knjižnicah*

|                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                      |                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| Uvodni del vprašalnika                                           |                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Soglasje za sodelovanje                                          |                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Demografski podatki                                              |                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                      |                                                                                               |
|                                                                  | Splošni del                                                                                                                                                                                                                            | Specifični del                                                                                                                       |                                                                                               |
| Bralne navade                                                    | Spoznavni (S), motivacijski (M),<br>okoljski (O) dejavniki                                                                                                                                                                             | Elementi<br>delovnega okolja in<br>značilnosti<br>institucije                                                                        | Sodelovanje in primeri<br>dobrih praks                                                        |
| Prostočasne<br>dejavnosti v<br>odnosu do branja                  | Znanje o branju in bralni<br>motivaciji (S)<br>– kje do znanja<br>– število izobraževanj<br>– obseg izobraževanj<br>– osebno sodelovanje v<br>raziskovalnih<br>projektih/programih<br>– navedba projektov<br>– ocena zadostnosti znanj | Velikost kraja<br>Vrsta knjižnice<br>Bralna kultura na<br>delovnem mestu:<br>čas<br>Samoocena bralne<br>kulture na<br>delovnem mestu | Sodelovanje z<br>inštitucijami<br>Sodelovanje z učitelji<br>Vključenost v posebne<br>programe |
| Pogostost branja<br>glede na namen                               | Bralna kompetentnost (M)<br>Ali bi sebe označili kot bralca<br>Za kakšnega bralca se imajo                                                                                                                                             | Pogostost glasnega<br>branja<br>uporabnikom                                                                                          | Lastne pozitivne<br>izkušnje                                                                  |
| Število prebranih<br>knjig                                       | Interes za branje (M)                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Branje v tujem<br>jeziku                                         | Pomembnost branja (M)                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Dolžina branja za<br>užitek                                      | Vpliv glede branja (O)                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Vrsta bralnega<br>gradiva                                        | Število knjig doma (O)                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Poslušanje<br>podkastov                                          | Predhodne bralne izkušnje (O)                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Način<br>pridobivanja<br>bralnega gradiva                        | Pogostost branja drugih (O)                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                      |                                                                                               |
| Tema, ki je v anketi nismo zajeli, a se sodelujočim zdi pomembna |                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                      |                                                                                               |

Anketni vprašalnik za strokovne knjižnične delavce je obsegal 41 vprašanj različnih vrst: odprta, razvrščanje, lestvična, izbirna.

### 3.2 Vprašalnik za vodstvene delavce v knjižnicah

V prvem sklopu **splošnega dela vprašalnika** (vprašalnik je shematsko prikazan v tabeli 2) so anketiranci odgovarjali na vprašanja o svojem osebnem odnosu do bralne kulture in bralne pismenosti. Tako smo ugotavljali naslednje **vidike bralnih navad vodstvenih delavcev knjižnic**:

- *pogostost branja*: v prostem času v primerjavi z drugimi aktivnostmi, glede na namen – delo/razvedrilo/novice/profesionalni razvoj/osebni razvoj, v tujem jeziku in glede na vrsto bralnega gradiva ter nosilec (tiskano/digitalno/zvočno/podkasti);
- *dolžino branja* za užitek v prostem času;
- *število prebranih knjig*: vseh na mesec, e-knjig na mesec, vseh knjig v slovenskem jeziku na leto in vseh knjig v tujem jeziku na leto;
- *način pridobivanja* bralnega gradiva.

Drugi sklop splošnega dela vprašalnika je pri vodstvenih delavcih ugotavljal **dejavnike bralne kulture in bralne pismenosti**:

- *spoznavne*: znanje o branju in bralni motivaciji (kje so pridobili ta znanja, koliko izobraževanj s tega področja imajo, kakšna je bila dolžina teh izobraževanj, ali so sodelovali v raziskovalnih projektih/programih s področja branja in bralne motivacije ter kakšna je njihova ocena zadostnosti teh znanj za njihovo delo);
- *okoljske*: materialni viri (število vseh tiskanih knjig doma, število strokovnih knjig doma), predhodne izkušnje (kako pogosto so jim brali drugi, čustvene izkušnje z branjem v osnovni in srednji šoli, vpliv drugih na njihovo branje) in zaznana bralna kultura na delovnem mestu;
- *motivacijske*: interes, bralna kompetentnost in pomembnost branja.

**Specifični del vprašalnika** je bil namenjen ugotavljanju odnosa vodstvenih delavcev v knjižnici do bralne kulture in bralne pismenosti.

V prvem sklopu smo ugotavljali naslednje **elemente delovnega okolja**:

- velikost knjižnice, proračun knjižnice za izobraževanje, velikost kraja, sprejemanje poslanstva, izobraževanje zaposlenih;
- značilnosti bralne kulture na delovnem mestu;
- pogostost in vrste bralnih aktivnosti pri delu.

V drugem sklopu specifičnega dela vprašalnika smo ugotavljali primere dobrih praks, in sicer osebne pozitivne izkušnje, sodelovanje z drugimi institucijami ter sodelovanje z učitelji.

Tabela 2: Shematski prikaz anketnega vprašalnika za vodstvene delavce v knjižnicah

| Uvodni del vprašalnika                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Soglasje za sodelovanje                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |
| Demografski podatki                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |
|                                                                  | Splošni del                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Specifični del                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                       |
| Osebnostni odnos do bralne kulture                               | Spoznavni (S), motivacijski (M), okoljski (O) dejavniki                                                                                                                                                                                                                                                    | Elementi delovnega okolja in značilnosti institucije                                                                                                                                                                | Sodelovanje in primeri dobrih praks                                                                                   |
| Prostočasne dejavnosti v odnosu do branja                        | Znanje o branju in bralni motivaciji (S) <ul style="list-style-type: none"> <li>– kje do znanja</li> <li>– število izobraževanj</li> <li>– obseg izobraževanj</li> <li>– osebno sodelovanje v raziskovalnih projektih/programih</li> <li>– navedba projektov</li> <li>– ocena zadostnosti znanj</li> </ul> | Velikost kraja<br>Okolje knjižnice<br>Vrsta knjižnice<br>Funkcija vodje<br>Sprejemanje poslanstva<br>Formalna zaveza ustanove<br>bralni kulturi<br>Pomen evalvacije<br>Dejavniki ogroženosti izvajanja javne službe | Sodelovanje z inštitucijami<br>Osebno – vodje<br>Ustanova<br>Sodelovanje z učitelji<br>Vključenost v posebne programe |
| Pogostost branja glede na namen                                  | Bralna kompetentnost (M)<br>Ali bi sebe označili kot bralca<br>Za kakšnega bralca se imajo                                                                                                                                                                                                                 | Obseg finančnih sredstev za izobraževanje<br>Obseg izobraževanja zaposlenih<br>Aktivno izvajanje izobraževanja ustanova                                                                                             | Lastne pozitivne izkušnje                                                                                             |
| Število prebranih knjig                                          | Interes za branje (M)                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Ocena kompetentnosti zaposlenih glede branja                                                                                                                                                                        |                                                                                                                       |
| Branje v tujem jeziku                                            | Pomembnost branja (M)                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Pomembnost branja v ustanovi<br>Bralna kultura na delovnem mestu                                                                                                                                                    |                                                                                                                       |
| Dolžina branja za užitek                                         | Vpliv glede branja (O)                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Pogostost branja uporabnikom                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                       |
| Vrsta bralnega gradiva                                           | Število knjig doma (O)                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |
| Poslušanje podkastov                                             | Predhodne bralne izkušnje (O)                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |
| Način pridobivanja bralnega gradiva                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |
| Tema, ki je v anketi nismo zajeli, a se sodelujočim zdi pomembna |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                       |

Anketni vprašalnik za vodstvene delavce v knjižnicah je obsegal 56 vprašanj različnih vrst: odprta, razvrščanje, lestvična, izbirna.

#### 4 Opis populacije za anketo

Populacijo naše raziskave so predstavljali zaposleni iz treh vrst knjižnic (splošne (brez zamejskih), šolske, visokošolske) na dveh delovnih segmentih: strokovni knjižničarski delavci in vodstveni delavci; slednji v segmentu vzorčenja le v splošnih in visokošolskih knjižnicah, kot pojasnimo v nadaljevanju. Čeprav se v nadaljevanju tega prispevka osredotočamo na opis populacije za anketo, je ta opis vezan tudi na populacijo knjižnične krajine v Sloveniji na splošno.

Pri iskanju značilnosti populacije smo s pregledom javno dostopnih podatkov ugotovili, da pri strokovnih delavcih v knjižnicah, ki smo jih za potrebe te raziskave opredelili kot tiste zaposlene v knjižnicah, ki opravljajo strokovno knjižničarsko delo, nimamo vpogleda v nobene demografske podatke, ki bi izrisali podobo »povprečnega« strokovnega delavca v knjižnici in bi jih lahko uporabili za sledenje reprezentativnosti vzorca. Za strokovne delavce v knjižnicah, pa naj bo to ločeno za tri vrste knjižnic (šolske, splošne ali visokošolske) ali pa za vse tri vrste skupaj, nimamo javno dostopnih podatkov o starosti, spolu, številu let delovne dobe, izobrazbi, bibliotekarskem izpitu ali strokovnih nazivih na področju knjižničarstva. Zato ne moremo oblikovati informacije o povprečni starosti strokovnih delavcev v knjižnicah, o povprečni delovni dobi in o razmerju med spoloma, stanju glede izobrazbe ali strokovnega naziva na področju knjižničarstva. Zastopanost po regijah je dostopna v primeru splošnih knjižnic (tabela 3), ne pa v primeru šolskih in visokošolskih knjižnic. Pri tem smo naleteli še na izziv primerjave med slovenskimi statističnimi regijami, kot jih je upoštevala raziskava, in knjižničnimi območji, kot jih določa področna zakonodaja, zaradi česar smo morali združeno obravnavati podatke za spodnjepodravsko in štajersko območje. Povezavo med slovenskimi statističnimi regijami in knjižničnimi območji prikazuje tabela 4.

*Tabela 3: Podatki glede na knjižnično območje in statistično regijo o strokovnih knjižničnih delavcih v slovenskih splošnih knjižnicah in razmerjih v vzorcu*

| Območje OOK              | Strokovni knj. delavci (osebe)<br>v rednem del. razmerju<br>(vir: BibSist) | Delež v<br>populaciji<br>( <i>n</i> = 1.013) | Delež v<br>vzorcu v anketi<br>( <i>n</i> = 361) |
|--------------------------|----------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| <b>Celjsko</b>           | 140                                                                        | 14 %                                         | 13 %                                            |
| <b>Dolenjsko</b>         | 111                                                                        | 11 %                                         | 9 %                                             |
| <b>Gorenjsko</b>         | 103                                                                        | 10 %                                         | 10 %                                            |
| <b>Goriško</b>           | 72                                                                         | 7 %                                          | 8 %                                             |
| <b>Koroško</b>           | 35                                                                         | 3 %                                          | 7 %                                             |
| <b>Obalno-kraško</b>     | 73                                                                         | 7 %                                          | 9 %                                             |
| <b>Osrednjeslovensko</b> | 306                                                                        | 30 %                                         | 25 %                                            |
| <b>Pomursko</b>          | 43                                                                         | 4 %                                          | 5 %                                             |
| <b>Spodnjepodravsko</b>  | 34                                                                         | 3 %                                          | 14 %                                            |
| <b>Štajersko</b>         | 96                                                                         | 13 %                                         |                                                 |
| <b>Zamejsko</b>          | 12                                                                         | /                                            | /                                               |
|                          | 1.013                                                                      | 100 %                                        | 100 %                                           |

Tabela 4: Primerjava knjižničnih območij in statističnih regij

| Statistična regija    | Knjižnično območje                            |
|-----------------------|-----------------------------------------------|
| Pomurska              | Pomursko območje                              |
| Podravska             | Štajersko območje<br>Spodnjepodravsko območje |
| Koroška               | Koroško območje                               |
| Savinjska             | Celjsko območje                               |
| Zasavska              |                                               |
| Jugovzhodna Slovenija | Dolenjsko območje                             |
| Posavska              |                                               |
| Osrednjeslovenska     | Osrednjeslovensko območje                     |
| Gorenjska             | Gorenjsko območje                             |
| Obalno-kraška         | Obalno-kraško območje                         |
| Primorsko-notranjska  |                                               |
| Goriška               | Goriško območje                               |

Pri identificiranju vodstvenih delavcev v knjižnicah med spremljanjem in po odzivih sodelujočih v raziskavi smo ob nedostopnosti demografskih podatkov naleteli tudi na neopredeljeno področje vodenja v visokošolskih in šolskih knjižnicah. Gre za to, da zlasti v manjših šolskih in visokošolskih knjižnicah vodenje knjižnice opravljajo posamezniki, ki so hkrati tudi strokovni knjižnični delavci, pogosto oboje v eni osebi. Čeprav so določeni strokovni delavci v knjižnici zadolženi za poročanje o uspešnosti delovanja visokošolske in šolske knjižnice (tovrstno poročanje je namreč opredeljeno kot ena od nalog vodij knjižnice), niso na delovnem mestu vodje, ampak le zadolženi za opravljanje določenih vodstvenih nalog in nimajo vseh pristojnosti vodje. Nekateri so nas zato prosili, da jim posredujemo tudi vprašalnik za strokovne delavce. Zato smo se odločili, da visokošolske knjižničarje zaprosimo, naj izpolnijo oba vprašalnika, če opravljajo obe nalogi, šolske pa, naj izpolnijo le vprašalnik za strokovne delavce; zato za šolske knjižnice nimamo podatkov za vodje knjižnic. Prav tako kot pri strokovnih knjižničnih delavcih tudi pri vodstvenih delavcih v knjižnicah nismo imeli na voljo podatkov o povprečni starosti, delovni dobi ali doseženi stopnji izobrazbe. Glede demografskih podatkov smo le pri vodjih splošnih knjižnic lahko dostopali do podatka o spolu. Splošne knjižnice v letu 2024 vodi 13 moških in 45 žensk. Čeprav tega v raziskavi ne obravnavamo, je spol vendarle relevanten podatek zaradi feminiziranosti bibliotekarskega poklica.

## 5 Vzorčenje

Poskus analize javno dostopnih podatkov nas je torej pripeljal do ugotovitve, da žal ne moremo izrisati demografskih značilnosti strokovne knjižnične populacije v splošnih, šolskih in visokošolskih knjižnicah ter vodstvene populacije v splošnih in visokošolskih knjižnicah, torej tistih, ki v navedenih vrstah knjižnic opravljajo strokovno knjižničarsko delo in/ali vodijo knjižnico. To nam je močno otežilo načrtovanje reprezentativnosti vzorcev. Zato smo se odločili, da v raziskavo vabimo vse predstavnike populacije, in za delež tistih, ki so se odzvali, v nadaljevanju uporabljamo termin vzorec.

Pri oblikovanju vzorca in zagotavljanju reprezentativnosti vzorca strokovnih knjižničnih delavcev smo torej razpolagali le s podatkom o številu zaposlenih strokovnih delavcev po posamezni vrsti knjižnic, a za različna leta. Iz javno dostopnih statističnih podatkov, ki jih na

nacionalni ravni zbira Narodna in univerzitetna knjižnica, smo namreč dobili število strokovnih delavcev v splošnih in visokošolskih knjižnicah za leto 2022, za šolske knjižnice pa za leto 2020 (BibSist, 2024), kar je prikazano v tabeli 5.

Podatke o številu vodstvenih delavcev v splošnih knjižnicah smo dobili iz seznama direktorjev in direktoric splošnih knjižnic, hkrati pa je v področni zakonodaji opredeljeno število splošnih knjižnic kot samostojnih javnih zavodov, za vodenje katerih so določeni pogoji, pristojnosti in obseg dela. V letu 2024 imamo v Sloveniji 58 splošnih knjižnic in tako 58 vodij splošnih knjižnic na najvišjem nivoju, torej na tistem nivoju, ki je predmet naše raziskave. Z izjemo samostojnih javnih zavodov podatki o vodjih slovenskih visokošolskih knjižnic niso javno dostopni oziroma nismo našli zbranih podatkov v verodostojnem viru. Glede na določila področne zakonodaje o poročanju o knjižnični dejavnosti za potrebe zbiranja podatkov v nacionalni knjižnični statistiki je slednje odgovornost vodje knjižnice, ki ob oddaji obrazca navede tudi e-naslov. To smo uporabili tako pri ugotavljanju števila vodij visokošolskih knjižnic kot tudi pri distribuciji anketnih vprašalnikov, kar bomo opisali v nadaljevanju pri izvedbi raziskave. Splošne knjižnice so bile torej v raziskavo vabljene v celoti. Visokošolske knjižnice in šolske knjižnice so bile vabljene na najboljši možni način in čim bližje celoti, to je glede na seznam pri nacionalni knjižnici. Povezava do spletne ankete je bila poslana vsem knjižnicam na seznamu, torej 84 visokošolskim in 556 šolskim knjižnicam.

Pri spremljanju odziva smo upoštevali še odstotek izpolnjenih vprašalnikov glede na vrsto knjižnice – tako glede na te podpopulacije kot na deleže v vzorcu, kar prikazujeta tabeli 5 (za strokovne delavce) in 6 (za vodstvene delavce v knjižnicah). Izračunana so razmerja med podpopulacijami, na osnovi podatkov o respondentih pa tudi deleži njihove zastopanosti (kakšen delež (pod)populacije je zajet v vzorec) in razmerja v vzorcu. Pri vodstvenih delavcih je treba opozoriti, da so bili, kot smo že zapisali, neposredno na voljo le podatki o vodstvenih delavcih v splošnih knjižnicah, dokopali smo se še do podatkov za vodje visokošolskih knjižnic, pri šolskih knjižnicah pa tega podatka nismo mogli ugotavljati, saj je v veliki večini šolska knjižnica umeščena v samostojni javni zavod na področju vzgoje in izobraževanja, vodja katerega prevzema tudi odgovornosti za vodenje šolske knjižnice.

Kot kaže tabela 5, je bil odziv na vabilo za sodelovanje v anketi na ravni populacije vseh strokovnih knjižničnih delavcev 40 %, zajeli smo 36 % strokovnih knjižničarskih delavcev splošnih knjižnic, 22 % strokovnih knjižničarskih delavcev visokošolskih knjižnic in 60 % strokovnih knjižničarskih delavcev v šolskih knjižnicah. Razmerja oziroma deleži v vzorcu sicer ne kažejo natančno razmerij v populaciji. Podobno je pri vodstvenih delavcih (tabela 6): zajeli smo 84 % vodij splošnih knjižnic in 35 % vodij visokošolskih knjižnic, razmerja v vzorcu pa so prav tako drugačna kot v populaciji.

*Tabela 5: Podatki o strokovnih delavcih*

| Vrsta knjižnice | Populacija | Delež populacije | Sodelujoči | Delež (pod)pop. | Delež v vzorcu |
|-----------------|------------|------------------|------------|-----------------|----------------|
| Splošna         | 1013       | 51 %             | 361        | 36 %            | 45 %           |
| Visokošolska    | 390        | 21 %             | 87         | 22 %            | 11%            |
| Šolska          | 577        | 29 %             | 349        | 60 %            | 44 %           |
| Skupaj          | 1.980      | 100 %            | 797        | 40 %            | 100 %          |

Iz tabele 5 vidimo, da je v slovenskem knjižničnem prostoru glede na izbrane vrste knjižnic 1.980 zaposlenih, kar predstavlja celotno populacijo naše raziskave. Glede na posamezno vrsto knjižnice so v tabeli 5 temu primerno prikazani deleži populacije (npr. splošne knjižnice imajo 51-odstotni delež celotne populacije strokovnih knjižničarskih delavcev v Sloveniji), deleži sodelujočih v anketi (npr. iz splošnih knjižnic je bilo 361 sodelujočih, kar predstavlja 36 % vseh strokovnih knjižničarskih delavcev v splošnih knjižnicah) in tudi deleži v vzorcu sodelujočih v anketi (npr. sodelujoči iz splošnih knjižnic so predstavljali 45-odstotni delež vseh sodelujočih v anketi). S tem odstotkom smo se približali deležu v celotni populaciji, ki je sicer 51 %. Po enakem načelu je sestavljena tabela 6 za vodstvene delavce.

*Tabela 6: Podatki o vodstvenih delavcih v knjižnicah*

| Vrsta knjižnice     | Populacija | Delež populacije | Sodelujoči | Delež (pod)pop. | Delež v vzorcu |
|---------------------|------------|------------------|------------|-----------------|----------------|
| <b>Splošna</b>      | 58         | 43 %             | 49         | 84 %            | 64 %           |
| <b>Visokošolska</b> | 78         | 57 %             | 27         | 35 %            | 36 %           |
| <b>Šolska</b>       | /          | /                | /          | /               | /              |
| <b>Skupaj</b>       | 136        | 100 %            | 76         | 56 %            | 100 %          |

Glede na dostopnost podatkov pri sledenju izpolnjevanja vprašalnikov smo upoštevali še regijsko zastopanost, vendar le pri splošnih knjižnicah, saj so tovrstni podatki dostopni le za splošne knjižnice na nacionalni ravni, kar je, kot že omenjeno, razvidno iz tabele 3. Zaradi razlike med slovenskimi statističnimi regijami in knjižničnimi območji, kot jih določa knjižnična zakonodaja, smo morali, kot že omenjeno, oblikovati primerjavo oziroma povezavo (tabela 4). V raziskavi so bile namreč zaradi njene širše zastavljenosti (vključeno je bilo tudi področje izobraževanja) uporabljene statistične regije.

Ob spoznavanju značilnosti populacij(e) in podpopulacij smo torej ugotovili, da pri vzorčenju razen že opisanih vidikov ne moremo ugotavljati (in zagotavljati) reprezentativnosti. Zato smo lahko sledili le številčni ustreznosti po naslednjih parametrih:

- regijska zastopanost strokovnih knjižničnih delavcev (le pri splošnih knjižnicah),
- številčna ustreznost pri vodjih splošnih knjižnic,
- številčna ustreznost strokovnih delavcev v splošnih, šolskih in visokošolskih knjižnicah glede na celotno populacijo.

V vseh opisanih primerih smo tako dobili verjetnostne neproporcionalne stratificirane vzorce. Glede na opisano jih lahko opredelimo kot reprezentativne, saj vsi presegajo 20 %, kar pri spletnem anketiranju velja za spodnjo mejo reprezentativnosti – v našem primeru je reprezentativnost najmanjša za visokošolske knjižničarje in vodje visokošolskih knjižnic.

## 6 Izvedba anketiranja

Pred začetkom anketiranja je bila opravljena pilotna raziskava, ki jo je opravilo devet anketirancev, in sicer šest za strokovne knjižnične delavce in trije za vodje v knjižnicah. Na podlagi njihovih odzivov so bili v vprašalnik vneseni popravki. Odgovori iz pilotne študije v rezultate ankete niso vključeni.

Podatke v glavni raziskavi smo zbirali od 15. 5. 2024 do 12. 8. 2024. Tako za strokovne knjižnične delavce kot za vodstvene delavce v knjižnicah smo povezavo do spletnega vprašalnika posredovali po elektronski pošti, za strokovne knjižnične delavce pa tudi v treh zaprtih Facebookovih skupinah ter na portalih Knjižnice.si in Knjižničarske novice, kot je podrobneje opisano v nadaljevanju.

Anketni vprašalnik za strokovne delavce v splošnih, visokošolskih in šolskih knjižnicah smo posredovali na splošni e-naslov knjižnice. Ob osnovnem besedilu, v katerem smo pojasnili namen raziskave in podali informacije o vodji, financierjih in partnerjih raziskovalnega projekta, smo dopisali še prošnjo za tistega, ki sprejema elektronsko pošto na generičnih e-naslovih knjižnic (npr. info@knjiznica.si), naj anketni vprašalnik posreduje strokovnim knjižničnim delavcem njihove knjižnice.

Za splošne knjižnice nam je seznam e-naslovov posredovalo Ministrstvo za kulturo, ki je pristojno za splošne knjižnice. Teh splošnih e-naslovov je bilo 58, kolikor je v Sloveniji splošnih knjižnic. Povezava do vprašalnika je bila v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo in nacionalno koordinatorico osrednjih območnih knjižnic ter urednico portala Knjižnice.si objavljena tudi na tem portalu. Prav tako je bila povezava do vprašalnika objavljena v zaprtih Facebookovih skupinah Društva bibliotekarjev Maribor in Društva bibliotekarjev Ljubljana.

Naslove visokošolskih knjižnic smo pridobili iz javno dostopnih podatkov na spletnih straneh ustanov in treh javnih univerz. Teh naslovov je bilo 85.

Anketni vprašalnik za strokovne delavce v šolskih knjižnicah smo v sodelovanju z nacionalno knjižnico posredovali na e-naslove šolskih knjižnic (generični naslovi) ali strokovnih delavcev v šolskih knjižnicah, ki so bili navedeni med kontaktnimi podatki za zbiranje statističnih podatkov o delovanju šolskih knjižnic. Povezavo do anketnega vprašalnika smo poslali na 556 naslovov. V sodelovanju s sekcijo za šolske knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije je bilo vabilo za sodelovanje pri izpolnjevanju anketnega vprašalnika objavljeno tudi v zaprti skupini Šolske knjižnice na družbenem omrežju Facebook. Nad pričakovanji so se odzvali prav v tej skupini, kjer so se za izpolnjevanje vprašalnika odločili tudi tisti, ki povezave do spletne ankete iz dveh razlogov niso prejeli v svoj elektronski predal. Prvi razlog je bil vezan na aktualnost e-naslova, saj so bili kontaktni podatki zbrani ob poročanju v začetku leta 2023, v šolskih knjižnicah pa je v zadnjih treh letih zaznati pogosto fluktuacijo kadra, kar pomeni, da osebni e-naslov, oddan pri poročanju o delovanju knjižnice, ni bil več aktiven. Drugi razlog pa je bil, da vabila k sodelovanju niso prejeli. Tukaj predpostavljamo več situacij: kontaktni podatek je bil generični e-naslov šole, ki se je lahko v tem času spremenil, sporočilo je lahko pristalo med nezaželeno pošto ali pa iz sprejemne točke v šoli ni bilo posredovano naprej do strokovnega delavca v knjižnici. Glede na kadrovske situacije v šolskih knjižnicah pa je bil lahko problem tudi, kdo naj izpolni vprašalnik, saj smo v raziskavo vključili vse strokovne delavce v šolski knjižnici, ne glede na delež zaposlitve, ki ga opravljajo v šolski knjižnici, kar v praksi pomeni, da je lahko v določeni šolski knjižnici več šolskih knjižničarjev, nihče pa za polni delovni čas. Razlog je lahko tudi v tem, da njihovih kontaktnih podatkov ni bilo med podatki tistih, ki so poročali o delovanju šolske knjižnice. Povezava do vprašalnika za strokovne delavce v splošni, šolski in visokošolski knjižnici je bila objavljena tudi v zaprtih Facebookovih skupinah Društva bibliotekarjev Maribor in Društva bibliotekarjev Ljubljana.

Anketni vprašalnik za vodstvene delavce v visokošolskih knjižnicah smo v sodelovanju z nacionalno knjižnico posredovali na e-naslove, ki so bili navedeni kot kontaktni podatki za zbiranje statističnih podatkov o delovanju visokošolskih knjižnic. Teh naslovov je bilo 108. Dopisali smo tudi prošnjo, naj k izpolnjevanju anketnega vprašalnika za strokovne knjižnične delavce spodbudijo zaposlene v njihovi knjižnici. Pri odzivih tistih, ki so prejeli vabilo za sodelovanje v raziskavi o bralnih navadah vodstvenih delavcev v visokošolskih knjižnicah, smo naleteli na prej opisani pojav neopredeljenega področja vodenja.

Anketni vprašalnik za vodstvene delavce v splošnih knjižnicah smo posredovali na osebni e-naslov direktorice ali direktorja splošne knjižnice. E-naslove smo pridobili v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo, pristojnim za splošne knjižnice. Teh naslovov je bilo 58. Tudi v tem primeru smo, tako kot pri vodstvenih delavcih v visokošolskih knjižnicah, dopisali prošnjo, naj k izpolnjevanju anketnega vprašalnika za strokovne knjižnične delavce spodbudijo zaposlene v njihovi knjižnici. Pomembnost sodelovanja v tej raziskavi, tako za vodstvene kot strokovne delavce v splošnih knjižnicah, so izpostavili tudi na sestanku direktorjev in koordinatorjev osrednjih območnih knjižnic.

V vseh primerih, torej tako za vodstvene delavce v splošnih in visokošolskih knjižnicah kot za strokovne delavce v šolskih, splošnih in visokošolskih knjižnicah, smo posredovali prvo vabilo za sodelovanje in nato še dva opomnika. Vabilo za sodelovanje smo na e-naslove poslali 15. maja 2024, prvi opomnik smo poslali 31. maja 2024 in drugi opomnik 4. junija 2024.

## 7 Podatki o anketirancih

Iz zbranih podatkov lahko izrišemo nekaj osnovnih potez »povprečnega slovenskega knjižničarja« in »povprečnega vodje knjižnice«, čeprav nam za celotno sliko seveda manjkajo številni podatki, ki jih v raziskavi nismo zbirali. Eden takšnih je npr. izobrazba, kjer nimamo podatka o smeri in stopnji formalne izobrazbe, prav tako tudi ne o strokovnem nazivu.

Pri strokovnih delavcih smo podatke zbrali za 797 anketirancev (tabela 7). V anketi je sodelovalo 711 žensk in 77 moških, 4 so se opredelili kot drugo, 5 pa jih ni želelo odgovoriti na vprašanje o spolu. Ti podatki potrjujejo dejstvo, da gre za feminiziran poklic. Povprečna starost je 46,9 let, povprečno število let delovnih izkušenj v knjižničarstvu je 16,5.

*Tabela 7: Demografski podatki anketirancev – strokovni knjižnični delavci (n = 797)*

| Spremenljivka          | Vsebina             | Frekvenca/št. | Delež v vzorcu |
|------------------------|---------------------|---------------|----------------|
| <b>Spol</b>            | Ženski              | 711           | 89 %           |
|                        | Moški               | 77            | 10 %           |
|                        | Drugo               | 4             | 1 %            |
|                        | Ne želim odgovoriti | 5             | 1 %            |
| <b>Vrsta knjižnice</b> | Splošna             | 361           | 45 %           |
|                        | Šolska              | 349           | 44 %           |
|                        | Visokošolska        | 87            | 11 %           |
| <b>Starost</b>         | Min                 | 22            |                |
|                        | Max                 | 68            |                |
|                        | Povprečje           | <b>46,9</b>   |                |

| Spremenljivka          | Vsebina   | Frekvenca/št. | Delež v vzorcu |
|------------------------|-----------|---------------|----------------|
| Leta delovnih izkušenj | Min       | 0             |                |
|                        | Max       | 43            |                |
|                        | Povprečje | <b>16,5</b>   |                |

V tabeli 8 so podatki o anketiranih vodstvenih delavcih v splošnih in visokošolskih knjižnicah (76 anketirancev). V anketi je sodelovalo 66 žensk in 10 moških, nihče se ni opredelil kot drugo, prav tako ni bilo anketiranca, ki ne bi želel odgovoriti na vprašanje o spolu. Povprečna starost je 51,9 let, povprečno število let delovnih izkušenj v knjižničarstvu je 23,56, povprečno število let delovne dobe na delovnem mestu vodje v knjižnični dejavnosti pa 13,7. »Povprečni vodja knjižnice« je torej ženska, nekaj starejša od tistih, ki jih vodi, in ima precej več delovnih izkušenj v knjižničarstvu. Večina knjižnic, ki jih vodijo, je v mestnih okoljih.

*Tabela 8: Demografski podatki anketirancev – vodstveni delavci v knjižnicah (n = 76)*

| Spremenljivka                                                              | Vsebina                                                                                             | Frekvenca /št. | Delež |
|----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|-------|
| <b>Spol</b>                                                                | Ženski                                                                                              | 66             | 87 %  |
|                                                                            | Moški                                                                                               | 10             | 13 %  |
|                                                                            | Drugo                                                                                               | /              | /     |
|                                                                            | Ne želim odgovoriti                                                                                 | /              | /     |
| <b>Vrsta knjižnice</b>                                                     | Splošna                                                                                             | 49             | 64 %  |
|                                                                            | Visokošolska                                                                                        | 27             | 36 %  |
| <b>Vrsta knjižnice</b>                                                     | Splošna knj. – OOK                                                                                  | 11             | 14 %  |
|                                                                            | Splošna knj. – OK                                                                                   | 38             | 50 %  |
|                                                                            | Visokošolska knj. – članica univerze in/ali samostojni javni zavod                                  | 9              | 12 %  |
|                                                                            | Visokošolska knj. – knj. članice univerze (tudi oddelčna knj. kot del knj., ki je članica univerze) | 12             | 16 %  |
|                                                                            | Visokošolska knj. – knj. samostojnega visokoš. zavoda                                               | 6              | 8 %   |
|                                                                            |                                                                                                     |                |       |
| <b>Okolje knjižnice</b>                                                    | Mestno                                                                                              | 62             | 93%   |
|                                                                            | Primestno                                                                                           | 4              | 6 %   |
|                                                                            | Vaško                                                                                               | 1              | 1 %   |
| <b>Starost</b>                                                             | Min                                                                                                 | 34             |       |
|                                                                            | Max                                                                                                 | 64             |       |
|                                                                            | Povprečje                                                                                           | <b>51,9</b>    |       |
| <b>Leta del. dobe na področju knj. dejavnosti</b>                          | Min                                                                                                 | 2              |       |
|                                                                            | Max                                                                                                 | 38             |       |
|                                                                            | Povprečje                                                                                           | 23,6           |       |
| <b>Leta del. dobe na vodstvenem del. mestu na področju knj. dejavnosti</b> | Min                                                                                                 | 0              |       |
|                                                                            | Max                                                                                                 | 38             |       |
|                                                                            | Povprečje                                                                                           | <b>13,7</b>    |       |

## 8 Zaključek

Raziskovanje bralnih navad strokovnjakov, ki jih želimo imenovati profesionalni bralci v smislu razumevanja branja kot osnovne metode pridobivanja znanja in izvajanja kakovostnega strokovnega dela, torej tisti, katerih branje je vezano na uresničevanje vsebin njihovega delovnega področja, je zaradi svoje edinstvenosti vsekakor zahtevno. Kot smo videli, tovrstne raziskave med raziskovanjem branja in z branjem povezanih vsebin, niso pogoste. Raziskovanje bralnih navad in bralne kulture tistih, ki po prepričanju širše javnosti pogosto berejo, radi berejo, so zavzeti in predani bralci in jim je zaupana skrb za bralno kulturo pri različnih skupinah prebivalcev, pomeni tudi postaviti ogledalo pred določeno strokovno javnost in s tem preveriti usklajenost predstave z realnostjo.

Kompleksnost te naloge se pokaže že pri metodoloških razmislekih, ne le glede vsebinske zasnove instrumentov, temveč tudi pri zbiranju podatkov. Začne se že pri vzorčenju, ki je mogoče le na podlagi dostopnih podatkov o populaciji, na kar opozorimo v prispevku, saj smo ugotovili alarmantne pomanjkljivosti in razpršenosti pri njihovem zbiranju na nacionalni ravni. V zvezi s to raziskavo je zaznani problem v praksi od nas zahteval določene metodološke odločitve in prilagoditve.

Zaznani problem ima tudi širše oziroma globlje implikacije. Knjižničarstvo spada med dejavnosti, za katere je država ocenila, da so potrebne za širše dobro in je tako z zakonom (Zakon, 2001) predpisala izvajanje knjižnične javne službe. V Sloveniji pomeni javna služba pravno urejeno opravljanje dejavnosti, ki je opredeljena z nacionalnim programom, zakonom ali ustreznim pravnim aktom lokalne skupnosti. Kakorkoli vse te akte pogledamo, je v središču izvajanja javne službe posameznik, torej strokovni delavec, ki izvaja knjižnično dejavnost. Tudi zanj, torej za posameznika, so opredeljeni pogoji, ki jih mora izpolnjevati, če želi opravljati strokovno knjižničarsko delo. Odsotnost podatkov o populaciji pomeni odsotnost možnosti strateškega načrtovanja vsaj pri enem od temeljnih segmentov delovanja knjižnične dejavnosti: pri načrtovanju kadrovske politike. Vsekakor je ta problem precej širši in globlji, kot se kaže na nivoju posamezne raziskave, ga pa je ta razgalila in bo, upamo, tudi prinesla spremembe.

Pri tem so poleg odločitev o frekvenci zbiranja pomembne tudi odločitve, kateri podatki se zbirajo in kaj ti omogočajo. V našem primeru se ukvarjamo z izzivi, kako izrisati podobo tipične(ga) slovenske(ga) (splošne(ga), šolske(ga), visokošolske(ga)) knjižničarke oziroma knjižničarja in vodje knjižnice, ne le glede njenih oziroma njegovih osebnih značilnosti (npr. spol, starost, izobrazba, strokovni naziv itd.), temveč tudi strokovnih potez in preferenc glede bralnih navad, kompetenc in kulture, ne nazadnje pa tudi glede značilnosti knjižničnega delovnega okolja. Reprezentativnost vzorcev nam to sicer omogoča, zato je možno iz prispevka razbrati osnovne značilnosti tipičnih slovenskih knjižničarjev in vodij knjižnic – seveda le na osnovi zbranih podatkov. »Povprečni slovenski knjižničar« je knjižničarka, saj je v tem poklicu glede na podatke iz ankete kar 89 % žensk. Povprečna starost je 46,9 let, povprečno število let delovnih izkušenj v knjižničarstvu je 16,5. »Povprečni slovenski vodja slovenske knjižnice« je ponovno ženska, nekaj starejša od tistih, ki jih vodi, in ima precej več delovnih izkušenj v knjižničarstvu. Večina knjižnic, ki jih vodijo, je v mestnih okoljih. Povprečna starost vodje knjižnice je 51,9 let, povprečno število let delovnih izkušenj v knjižničarstvu je 23,56, povprečno število let delovne dobe na delovnem mestu vodje v knjižnični dejavnosti pa 13,7.

Anketni vprašalnik je imel tudi dve odprti vprašanji, povezani s primeri dobrih praks in vsebinami, ki jih v anketi nismo posebej zajeli, a se sodelujočim zdijo pomembne. Podrobnejši vpogled v ta vsebinski segment bomo v nadaljevanju raziskave poskusili dobiti na osnovi fokusnih skupin. Izbrali smo obliko polstrukturiranega intervjuja z vprašanji, pripravljenimi na podlagi odgovorov, pridobljenih pri spletnem anketiranju. Tako kot spletna anketa bo imel tudi vprašalnik za fokusno skupino dvodelno strukturo: v prvem delu enaka vprašanja za vse ciljne skupine v projektu, v drugem delu specifična vprašanja za posamezno ciljno skupino. Pri interpretaciji celotnih rezultatov raziskave tako lahko integriramo kvantitativne in kvalitativne ugotovitve iz anket in fokusnih skupin ter tako oblikujemo zaključke.

V raziskavi o bralnih navadah strokovnih in vodstvenih delavcev v knjižnicah in v tem prispevku gre predvsem tudi za razmisleke o odmiku od kvantitativnih pogledov na knjižnično dejavnost. Sodobna priporočila in spoznanja nedvomno kažejo, da le kvalitativni podatki lahko izrišejo dejansko podobo kakovosti delovanja knjižnic in kakovostno podobo ravnanja strokovnih delavcev. Dolgoročno pa so to tudi vprašanja glede primerljivosti podatkov, vezana na priporočljivo longitudinalnost tovrstnih raziskav, saj gre za izrazito družbeno obarvane in torej spremenljive tematike. Ob tem je tudi vse pogostejše razmišljanje o vplivu knjižničarjev, in ne le o količini izposojenega gradiva.

S prispevkom in omenjeno raziskavo želimo usmeriti pogled slovenske knjižnične stroke v razvoj. Le tako bomo lahko knjižničarke in knjižničarji (p)ostali suvereni in kompetentni partnerji v kompleksnih procesih razvoja nacionalne bralne pismenosti in bralne kulture.

## Zahvala

Članek je nastal v dveh raziskovalnih okvirih:

A/ ciljni raziskovalni projekt CRP V5-2361 *Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah* (vodja prof. dr. Dragica Haramija), ki ga sofinancirajo Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje in Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije in je financiran iz državnega proračuna;

B/ raziskovalni program št. P5-0361 Modeliranje bibliografskih informacijskih sistemov, ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

## Reference

Ambrožič, M., 2016. *Odnos javnosti do knjižnične javne službe: rezultati raziskave*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Dostopno na:

[http://www.zbdszveza.si/sites/default/files/dokumenti/2013/predstavitev\\_ambrozic2016.pdf](http://www.zbdszveza.si/sites/default/files/dokumenti/2013/predstavitev_ambrozic2016.pdf) [3. 11. 2024].

Bratuša, A., Burkeljca, S., Krajnc Barič, T. in Bubik, M., 2006. Izobraževanje učiteljev za informacijsko opismenjevanje učencev. *Šolska knjižnica*, 16(1), 31–35.

Bucik, N., 2006. Spodbujanje motivacije za branje. *Šolska knjižnica*, 2, 63–72.

Duhigg, C., 2015. *Moč navade: zakaj počnemo, kar počnemo, in kako lahko to spremenimo*. UMco.

Fras Popović, S., 2021a. Strokovna samozavest pri spodbujanju bralne pismenosti. *Organizacija znanja*, 26(1/2). Dostopno na: <https://doi.org/10.3359/oz2126004> [5. 11. 2024].

Fras Popović, S., 2021b. Spodbujanje motivacije za branje pri mladih hokejistkah in hokejstih. *Otrok in knjiga*, 48(110), 41–57. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-0FYVKUF9/41f4b325-fff3-4105-a516-8ad0ae49cba4/PDF> [5. 11. 2024].

Fras Popović, S., 2022. Ciljno usmerjena bralna motivacija z vzgledom: #športajmoinberimo. *Otrok in knjiga*, 49(114), 5–27. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-LCGYQ0EN/04a1c4d7-9f0d-4ab3-9494-407847b2fc0b/PDF> [5. 11. 2024].

Fras Popović, S. in Vilar, P., 2022a. The effect of professional events on competences for encouraging reading literacy. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65(1), 299–320. Dostopno na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/945/794> [5. 11. 2024].

Fras Popović, S. in Vilar, P., 2022b. Model of preparing podcasts as a contemporary strategy for encouraging reading literacy and reading culture. *Revista româna de biblioteconomie și știința informării*, 18(1), 33–56. Dostopno na: <https://www.rrbsi.ro/index.php/rrbsi/article/view/125/73> [17. 1. 2025].

Frelj, D., 1999. *Bralne navade slovenskih bibliotekarjev v splošnoizobraževalnih knjižnicah [Diplomsko delo]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Gerčar, J., Kovač, M., Blatnik, A., in Rugelj, S., 2024. *Knjiga in bralci VII: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2024* (1. natis, str. 291). UMco.

Haramija, D., Fras Popović, S., Ivanuš Grmek, M., Javrh, P., Jančič Hegediš, P., Jug, T., Kovač, M., Licardo, M., Mithans, M., Ograjšek, S., Pečjak, S., Puncer, M., Šek, P., Švab, K., Usenik, J., Vilar, P. in Voršič, I., 2025 (v postopku objave). *Bralni vzori: raziskava bralnih navad strokovnih delavcev v vrtcih, šolah ter splošnih knjižnicah*. Maribor: Univerzitetna založba, Pedagoška fakulteta.

*Javnomnenjska telefonska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic*, 2011. Dostopno na: <https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2019/07/Interstat-ZDRU%C5%BDENJE-SPLO%C5%A0NIH-KNJI%C5%BDNIC-poro%C4%8Dilo-29092011.pdf> [3. 11. 2024].

Kanič, I., 2010. Katere vire in kako uporabljajo za svoje osebne strokovne potrebe slovenski bibliotekarji? *Knjižničarske novice*, 20(11), 5–10. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:SPR-IWN5GVZR> [5. 11. 2024].

Kanič, I., 2017. Slovenski knjižničarji berejo. Kaj, kako in koliko? V: T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Povezovanje, sodelovanje, skupnosti: ustvarimo državo bralcev: zbornik referatov* (str. 64–94). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Kovač, M., Kovač Šebart, M., Vidmar, T., in Mažgon, J., 2020. Bralne navade v Sloveniji in bralne navade študentov pedagoških programov: je kovačeva kobila bosa? *Sodobna pedagogika*, 71 = 137(2), 40–57. Dostopno na: [https://www.sodobna-](https://www.sodobna-pedagogika.si/)

[pedagogika.net/clanki/02-2020-bralne-navade-v-sloveniji-in-bralne-navade-studentov-pedagoskih-programov-je-kovaceva-kobila-bosa/](https://pedagogika.net/clanki/02-2020-bralne-navade-v-sloveniji-in-bralne-navade-studentov-pedagoskih-programov-je-kovaceva-kobila-bosa/) [17. 1. 2025]

Lamut, U. in Macur, M., 2012. *Metodologija družboslovnega raziskovanja: od zasnove do izvedbe*. Ljubljana: Vega.

Merga, M. K., 2020. School librarians as literacy educators within a complex role. *Journal of Library Administration*, 60(8), 889–908.

*Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019-2030*, 2020. Dostopno na <https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030/> [5. 11. 2024].

Novak Zabukovec, V., Vilar, P. in Fekonja, R., 2019. Knjižnična dejavnost v vrtcih : primer Slovenije. *Knjižnica*, 63(4), 27–43. Dostopno na: <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/7991/7479> [5. 11. 2024].

Phillips, A. in Kovač, M., 2023. *Je to knjiga?* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Počivavšek, A., 2024. *Informacijsko opismenjevanje v slovenskem visokem šolstvu: odnos in vloga visokošolskih knjižničarjev [Magistrsko delo]*. Ljubljana: Univerza, Filozofska fakulteta.

*Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic*, 2020. Dostopno na: [https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK\\_javnomnenjska\\_raziskava\\_Ninamedija\\_2020.pdf](https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK_javnomnenjska_raziskava_Ninamedija_2020.pdf) [3. 11. 2024]

Repinc, U., 2016. Informacijska pismenost v luči stalnih sprememb ali (ponovni) razmislek o informacijski pismenosti. *Šolska knjižnica*, 25(1/2), 13–18. Dostopno na <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-31BB7UG0> [2. 11. 2024].

Rupar, P., Blatnik, A., Kovač, M. in Rugelj, S., 2019. *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019*. Ljubljana: UMco.

Šauperl, A. (ur.), 2008. *Raziskovalne metode v bibliotekarstvu, informacijski znanosti in knjigarstvu*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.

Vidmar, S., 2017. Informacijsko (ne)pismeni bibliotekarji. V: *Povezovanje. Sodelovanje. Skupnost: ustvarimo državo bralcev: zbornik referatov* (str. 161-173). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vilar, P. in Novak Zabukovec, V., 2022. Model kakovostne šolske knjižnice: zasnova in uresničevanje v praksi. V: Krapše, Tatjana (ur.), et al. *Pogled na šolo 21. stoletja v duhu kompetenc in pismenosti* (str. 222–253). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: [https://www.zrss.si/pdf/Pogled\\_na\\_solo\\_21\\_stoletja.pdf](https://www.zrss.si/pdf/Pogled_na_solo_21_stoletja.pdf) [5. 11. 2024].

Vilar, P., 2017. *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-W2P874OB> [5. 11. 2024].

Vilar, P. in Fras Popović, S., 2022. Podcasts as modern strategies for promoting reading literacy and reading culture and their impact on professionals. *Revista româna de biblioteconomie și știința informării*, 18(1), 14–32. Dostopno na: <https://www.rrbsi.ro/index.php/rrbsi/article/view/122/77> [17. 1. 2025].